

गुराँस राजपत्र

गुराँस गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड: १०

संख्या: ५७

मिति: २०८३/०६/०२

भाग: २

गुराँस गाउँपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको कार्यविधि सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

मसानघाट तथा दाहसंस्कार क्षेत्र निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०८३

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गुराँस गाउँपालिकाले मसानघाट तथा दाहसंस्कार क्षेत्र निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०८३ जारी गरेको छ ।

गुराँस गाउँपालिका

मसानघाट तथा दाहसंस्कार क्षेत्र निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०८३

कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति: २०८३/०५/२४

प्रमाणीकरण मिति: २०८३/०६/०२

प्रस्तावना:

गुराँस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका परम्परागत तथा नयाँ मसानघाट, शवदाह तथा दाहसंस्कार क्षेत्रहरूलाई वातावरणमैत्री, सुरक्षित, स्वच्छ, व्यवस्थित र मर्यादित बनाउन आवश्यक भएकोले;

दाहसंस्कारमा सहभागी हुने नागरिक तथा मलामीहरूका लागि विश्रामस्थल (प्रतीक्षालय), स्वच्छ खानेपानी, लैङ्गिक तथा अपाङ्गता-मैत्री शौचालय, सुरक्षित घाट (प्लेटफर्म) र फोहोरमैला व्यवस्थापन जस्ता न्यूनतम आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण, मर्मतसम्भार र दिगो सञ्चालन सुनिश्चित गर्न अपरिहार्य भएकोले;

स्थानीय समुदायको धार्मिक, सांस्कृतिक तथा परम्परागत मूल्य-मान्यताको सम्मान गर्दै मसानघाट क्षेत्र वरपर हुने वातावरणीय प्रदूषण नियन्त्रण र नदी/खोला किनारको जैविक सुरक्षा गर्न आवश्यक भएकोले;

गुराँस गाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिकाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ (२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यो "मसानघाट तथा दाहसंस्कार क्षेत्र निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०८३" बनाइ लागू गरेको छ।

परिच्छेद-१: प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

(१) यस कार्यविधिको नाम "गुराँस गाउँपालिका मसानघाट तथा दाहसंस्कार क्षेत्र निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८३" रहनेछ।

(२) यो कार्यविधि गुराँस राजपत्रमा प्रकाशन भएको मितिदेखि गुराँस गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भू-भागमा लागू हुनेछ।

२. परिभाषा:

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस मापदण्डमा,—

(क) "गाउँपालिका" भन्नाले गुराँस गाउँपालिका मान्नुपर्छ।

(ख) "कार्यालय" भन्नाले गुराँस गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय मान्नुपर्छ।

(ग) "वडा समिति" भन्नाले गुराँस गाउँपालिकाका सम्बन्धित वडा समितिहरू मान्नुपर्छ।

(घ) "दाहसंस्कार क्षेत्र/मसानघाट" भन्नाले परापूर्वकालदेखि प्रयोग हुँदै आएका वा गाउँपालिका/वडाले तोकेको शवदाह, अन्त्येष्टि, दफन वा समाधिस्थल क्षेत्र मान्नुपर्छ।

(ङ) "समिति" भन्नाले परिच्छेद-५ बमोजिम गठित स्थानीय घाट/दाहसंस्कार क्षेत्र व्यवस्थापन समिति मान्नुपर्छ।

(च) "पूर्वाधार" भन्नाले दाहसंस्कार स्थलमा निर्मित प्रतीक्षालय, खानेपानी, शौचालय, शवदाह प्लेटफर्म, पहुँचमार्ग, बत्ती तथा घेराबारा सम्झनुपर्छ।

३. उद्देश्य:

(क) गुराँस गाउँपालिकाभित्रका मसानघाट तथा दाहसंस्कार क्षेत्रहरूलाई व्यवस्थित, स्वच्छ, वातावरणमैत्री र मर्यादित बनाउनु।

(ख) अन्त्येष्टि तथा दाहसंस्कारमा आउने आफन्त तथा मलामीहरूका लागि विश्रामस्थल, सुरक्षित खानेपानी, लैङ्गिक तथा अपाङ्गता-मैत्री शौचालयको पहुँच सुनिश्चित गर्नु।

(ग) खोला तथा नदीजन्य वातावरणीय क्षेत्रको संरक्षण गर्दै जथाभावी हुने प्रदूषण नियन्त्रण गर्नु।

(घ) स्थानीय समुदाय, धार्मिक तथा सांस्कृतिक आस्थाको सम्मान गर्दै पूर्वाधार विकास गर्नु।

(ङ) मसानघाट क्षेत्रको सौन्दर्यीकरण र वृक्षारोपण गरी वातावरणमैत्री विकास अवधारणा (Green Infrastructure) लागू गर्नु।

परिच्छेद-२: क्षेत्र छनौट तथा वातावरणीय मापदण्ड

४. दाहसंस्कार क्षेत्र छनौट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने विषयहरू:

(१) मानव बस्तीबाट कम्तीमा २०० मिटर टाढा र सर्वसाधारणलाई सहज पहुँच हुने स्थानमा हुनुपर्नेछ।

(२) बाढी, पहिरो र नदी कटानबाट सुरक्षित स्थान हुनुपर्नेछ।

(३) ऐतिहासिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक मान्यता प्राप्त परम्परागत स्थललाई पहिलो प्राथमिकता दिइनेछ।

(४) नयाँ क्षेत्र तोक्नु परेमा स्थानीय सरोकारवाला, राजनीतिक दल तथा वडा समितिको सहमति अनिवार्य हुनेछ।

५. वातावरणीय तथा जैविक सुरक्षा:

(१) नदी वा खोलाको जैविक बहावलाई असर नपर्ने गरी किनारभन्दा सुरक्षित उचाइमा पूर्वाधार निर्माण गर्नुपर्नेछ।

(२) वन तथा वातावरण संरक्षण ऐन विपरीत नहुने गरी रूख-बिरुवाको संरक्षण र वृक्षारोपण गर्नुपर्नेछ।

(३) दाहसंस्कार गर्दा निस्कने धुवाँ तथा फोहोरले नजिकका बस्तीमा नकारात्मक असर पार्न नदिने प्रविधि अपनाउनुपर्नेछ।

परिच्छेद-३: भौतिक पूर्वाधार निर्माणको मापदण्ड

६. विश्रामस्थल (प्रतीक्षालय) निर्माण मापदण्ड:

- **संरचना र क्षमता:** कम्तीमा ५० देखि १०० जना मानिसहरू एकैपटक बस्न सक्ने गरी सुदृढ संरचना (Truss वा Reinforced Cement Concrete - RCC) को हुनुपर्नेछ।
- **मौसमी सुरक्षा:** घाम, पानी, हावाहुरी र हिमपात/शीतलहरबाट पूर्ण रूपमा सुरक्षा दिने छत र आंशिक पर्खाल हुनुपर्नेछ।
- **बस्ने व्यवस्था:** टिकाउ, सफा गर्न सकिने सिमेन्टेड बेन्च वा धातु/काठका कुर्सी-बेन्चहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ।
- **हावा र प्रकाश:** पर्याप्त प्राकृतिक हावा र उज्यालो छिर्ने भेन्टिलेसन हुनुपर्नेछ।

७. खानेपानी व्यवस्थापन मापदण्ड:

- **पानीको स्रोत र गुणस्तर:** पिउन योग्य स्वच्छ खानेपानीको दीर्घकालीन स्रोत सुनिश्चित हुनुपर्नेछ।
- **भण्डारण:** कम्तीमा २,००० देखि ५,००० लिटर क्षमताको ओभरहेड वा भूमिगत पानी ट्याङ्की निर्माण गर्नुपर्नेछ।
- **धाराहरू:** पिउने पानीका लागि छुट्टै धारा र हातधुने/सफाइका लागि छुट्टै बहु-धारा (Multiple Taps) को व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- **निकास:** प्रयोग भएको पानी जमेर हिलो नहोस् भन्नका लागि उपयुक्त निकास (Drainage) र सोकपिट निर्माण गर्नुपर्नेछ।

८. शौचालय निर्माण मापदण्ड:

- **संरचना:** महिला र पुरुषका लागि पूर्ण रूपमा छुट्टाछुट्टै शौचालय इकाइ (Toilet Units) हुनुपर्नेछ।
- **अपाङ्गता र समावेशी:** कम्तीमा एउटा शौचालय अपाङ्गता-मैत्री, बालबालिका-मैत्री र ज्येष्ठ नागरिक-मैत्री (Ramp र Handrail सहित) हुनुपर्नेछ।
- **पिसाबघर:** पुरुषका लागि छुट्टै पिसाबघर (Urinal Basin) र महिलाका लागि आवश्यक सुविधा हुनुपर्नेछ।

- **सेप्टी ट्याङ्की:** वातावरणमा दुर्गन्ध नफैलिने गरी उपयुक्त आकारको पक्की सेप्टी ट्याङ्की (Septic Tank) र सोकपिट हुनुपर्नेछ।
- **पानी र प्रकाश:** शौचालय भित्र २४ सै घण्टा पानी र उज्यालो (सकेसम्म सोलर लाइट) को व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

९. शवदाह प्लेटफर्म (Burning Platform) मापदण्ड:

- **पक्की आधार:** बाढी वा चिसोबाट बचाउन जमिनको सतहबाट कम्तीमा २ देखि ३ फिट अग्लो आर.सी.सी. वा पक्की ईटा/ढुङ्गाको प्लेटफर्म हुनुपर्नेछ।
- **आधुनिक/ऊर्जा बचत घाट:** वातावरण प्रदूषण कम गर्न र दाउराको खपत घटाउन उपयुक्त हावा प्रवाह हुने (Improved Firewood Biomass Stove/Pyre) प्रविधियुक्त घाटलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
- **सुरक्षा घेरा:** आगोको झिल्का बाहिर नजाओस् भन्नका लागि सुरक्षा पर्खाल वा जालीको प्रबन्ध हुनुपर्नेछ।

१०. फोहोरमैला व्यवस्थापन पूर्वाधार:

- **फोहोरदानी:** जैविक (कुहिने), अजैविक (प्लास्टिक, सिसा) र पूजाका सामग्री (फूल, लुगा, धूपका बट्टा) राख्न छुट्टाछुट्टै र स्पष्ट चिन्ह लगाइएका ३ वटा फोहोरदानी हुनुपर्नेछ।
- **अस्तु/भस्म व्यवस्थापन:** दाहसंस्कार पछि निस्कने खरानी/भस्मलाई नदी वा खोलामा सोझै मिसाउनुको सट्टा उपयुक्त शुद्धीकरण/निस्पन्दन प्रविधि वा सुरक्षित खाडल (Ash Pit) को व्यवस्था गरिनेछ।

परिच्छेद-४: सञ्चालन, मर्मतसम्भार तथा स्वच्छता व्यवस्थापन

११. नियमित सरसफाइ र रेखदेख:

- (१) प्रत्येक दाहसंस्कार पछि उक्त क्षेत्रलाई सफासुघर गर्ने दायित्व सम्बन्धित प्रयोगकर्ता र व्यवस्थापन समितिको हुनेछ।
- (२) शौचालय, खानेपानी धारा र विश्रामस्थललाई सधैं प्रयोगयोग्य र दुर्गन्धमुक्त राख्नुपर्नेछ।
- (३) प्लास्टिक, पुराना कपडा वा अन्य हानिकारक सामग्री खुला रूपमा जलाउन वा नदीमा फाल्न पाइने छैन।

१२. उज्यालो तथा सुरक्षा व्यवस्था:

- (१) रातको समयमा हुने अन्त्येष्टिलाई ध्यानमा राखी मुख्य-मुख्य क्षेत्रमा सोलर स्ट्रिट लाइट वा विद्युत बत्तीको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (२) घाट क्षेत्रको सुरक्षा र अनधिकृत अतिक्रमण रोक्न वरपर तारबार वा पर्खाल (Boundary Wall/Fencing) निर्माण गरिनेछ।

परिच्छेद-५: संस्थागत संरचना र व्यवस्थापन समिति

१३. स्थानीय घाट व्यवस्थापन समितिको गठन:

प्रत्येक मसानघाट/दाहसंस्कार क्षेत्रको सञ्चालन र रेखदेखका लागि तपसिल बमोजिमको ५ देखि ९ सदस्यीय "घाट व्यवस्थापन समिति" गठन गरिनेछ:

क्र.सं.	पद	विवरण
१	संयोजक	सम्बन्धित वडाध्यक्ष वा निजले तोकेको वडा सदस्य
२	सह-संयोजक	स्थानीय समुदायका प्रतिनिधि (महिला अनिवार्य)
३	सचिव	स्थानीय बुद्धिजिवी वा युवा प्रतिनिधि
४	कोषाध्यक्ष	स्थानीय महिला समूह/आमा समूहका प्रतिनिधि
५-८	सदस्यहरू	स्थानीय टोल विकास संस्था, धामी-झाँकी/धार्मिक प्रतिनिधि र समाजसेवी (कम्तीमा ३३% महिला)
९	सदस्य-सचिव	वडा कार्यालयले तोकेको कर्मचारी वा समितिको सर्वसम्मत चयन

१४. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- (१) दाहसंस्कार क्षेत्रको भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण र मर्मतसम्भार गर्ने।
- (२) खानेपानी, शौचालय र बत्तीको नियमित सञ्चालन सुनिश्चित गर्ने।
- (३) गाउँपालिका तथा अन्य निकायबाट प्राप्त बजेटको सही सदुपयोग गर्ने।
- (४) स्थानीय स्तरमा वातावरण सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने र अनुगमन गर्ने।
- (५) वार्षिक रूपमा भए-गरेका कामको प्रतिवेदन वडा कार्यालय मार्फत गाउँपालिकामा पेश गर्ने।

परिच्छेद-६: आर्थिक स्रोत तथा बजेट व्यवस्थापन

१५. वित्तीय स्रोतहरू:

- (१) गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको वार्षिक स्वीकृत बजेट।
- (२) प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने विशेष वा सशर्त अनुदान।
- (३) गैर-सरकारी संस्था, सामाजिक संस्था वा कर्पोरेट सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोष।
- (४) स्थानीय समुदाय, दाता वा प्रवासी नागरिकहरूबाट प्राप्त ऐच्छिक दान तथा चन्दा।

१६. कोष सञ्चालन र लेखापरीक्षण:

(१) समितिको नाममा स्थानीय बैंकमा खाता खोलिनेछ, जसको सञ्चालन संयोजक र कोषाध्यक्ष/सचिवको संयुक्त दस्तखतबाट हुनेछ।

(२) प्राप्त रकमको पारदर्शी रूपमा लेखा राखिनेछ र वर्षको एकपटक गाउँपालिकाको आन्तरिक लेखापरीक्षक वा मान्यता प्राप्त निकायबाट लेखापरीक्षण गराउनुपर्नेछ।

परिच्छेद-७: अनुगमन, दण्ड र सजाय

१७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन:

(१) गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा रहेको अनुगमन समितिले वर्षमा कम्तीमा दुई पटक घाटहरूको पूर्वाधार र स्वच्छताको अनुगमन गर्नेछ।

(२) वडा समितिले प्रत्येक महिना घाटको भौतिक अवस्था र सरसफाइको समीक्षा गर्नेछ।

१८. आचारसंहिता पालना र दण्ड/सजाय:

(१) दाहसंस्कार क्षेत्रमा तोकिएको मापदण्ड विपरीत प्लास्टिक वा हानिकारक फोहोर फाल्ने, पूर्वाधारमा क्षति पुर्याउने वा वातावरण दूषित गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई गाउँपालिकाको स्थानीय वातावरण ऐन/आर्थिक ऐन बमोजिम रु. ५०० देखि रु. ५,००० सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ।

(२) सार्वजनिक पूर्वाधार नष्ट गरेमा मर्मत खर्च सोही व्यक्ति/पक्षबाट असुल उपर गरिनेछ।

परिच्छेद-८: विविध

१९. बाधा अड्काउ फुकाउने:

यस कार्यविधिको कार्यान्वयनमा कुनै दुविधा वा बाधा उत्पन्न भएमा गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय अन्तिम र मान्य हुनेछ।

२०. संशोधन:

यस मापदण्डमा कुनै बुँदा थपघट वा संशोधन गर्नुपरेमा गाउँ कार्यपालिकाको बहुमत निर्णयद्वारा संशोधन गर्न सकिनेछ।

आज्ञाले,
ओम प्रकाश देवकोटा
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत